

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการวิจัย : แนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในประเทศไทย .

Strategies for the Organization of Learning Resource Centers under the 1999 Education Act in Thailand

ผู้วิจัย : รองศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญณี แรอรทและคณะ

ความเป็นมา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีแนวคิดที่ให้การยอมรับรูปแบบการจัดการศึกษาที่หลากหลายในมาตรา 12 ได้กล่าวไว้ชัดเจนว่า นอกเหนือจากรัฐ เอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

นอกจากนี้ในมาตรา 15 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 รูปแบบคือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาดูตามอัธยาศัยและเน้นให้มีการเทียบโอนผลการเรียนที่สะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้ไม่ว่าจะเป็นผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งการเรียนรู้นอกระบบ ตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพหรือจากประสบการณ์ทำงานและในมาตรา 18 ได้ระบุชัดเจนว่า การจัดการศึกษาหลายลักษณะโดยระบุใน (3) ถึงสถานศึกษาประเภทศูนย์การเรียนรู้ว่าหมายถึงสถานที่เรียนที่หน่วยงานการศึกษาเอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด

วัตถุประสงค์

งานวิจัยเรื่องแนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในประเทศไทยจึงดำเนินการโดยมีวัตถุประสงค์

- 1) เพื่อสร้างความชัดเจนเกี่ยวกับรูปแบบและแนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
- 2) เพื่อกำหนดแนวทางในการสนับสนุนที่เหมาะสมในการรองรับการเทียบโอนและสนับสนุนในรูปแบบต่างๆต่อศูนย์การเรียนรู้

วิธีการดำเนินการวิจัย

แนวคิดในการวิจัยอยู่ภายใต้ 2 ประเด็นหลักคือ

1. การจำแนกศูนย์การเรียนรู้ตามกรอบปรัชญาและเป้าหมาย (Philosophy and objective) ของศูนย์และจำแนกผู้รับผิดชอบ/ผู้ดูแลศูนย์การเรียนรู้ (Control)

2. การประเมินผลผลิตของศูนย์การเรียนรู้โดยอาศัยกรอบการศึกษารายกรณี และใช้กรอบการประเมิน CIPP (CIPP Model) เพื่อประกอบการพิจารณา การดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ โดยศึกษาจากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างจำนวน 70 ศูนย์ กระจายในสี่ภูมิภาคของประเทศ (ระยะเวลาศึกษา 6 เดือน : ตุลาคม 2545 – มีนาคม 2546) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาเอกสารการสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) ผู้เกี่ยวข้องได้แก่ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ อธิบดีกรมต่างๆที่เกี่ยวข้อง ผู้บริหารสถาบันการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิ/นักการศึกษา ศึกษาพิเศษ ผู้รับผิดชอบศูนย์การเรียนรู้และผู้เกี่ยวข้อง จากนั้นจัดการประชุมอภิปรายกลุ่มย่อย (focus group discussion) 2 ครั้ง โดยการนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่ และวิเคราะห์แยกแยะแนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้และกระบวนการดำเนินงานด้านการจัดการเรียนการสอนและการบริหารงานของศูนย์โดยรวมเสนอให้ผู้เกี่ยวข้องพิจารณา

สรุปผลการวิจัย

1. รูปแบบและแนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้ มี 2 ลักษณะคือ

1) ศูนย์การเรียนรู้ที่จัดการศึกษาปฐมวัยและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ไม่ได้จัดโดยหน่วยงานของรัฐโดยตรง เป็นสถานศึกษาที่มุ่งพัฒนากลุ่มเป้าหมายให้มีความรู้และทักษะในด้านวิชาการและ/หรือเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่พัฒนาทางด้านวิชาการและวิชาชีพ ซึ่งเป็นกลุ่มที่เข้าข่ายมาตรา 18 (3) ได้แก่ โรงเรียนอนุบาลบ้านรัก โรงเรียนมีนประสาธน์ โรงเรียนแสนสุขโครทักยะ ศูนย์การเรียนรู้ปัญญาไทย สัมมาสิกขา (ศรีสะเกษ) สันติอโศก (กทม.) ราชธานีอโศก (อุบลราชธานี) บ้านครูบาสุทธินันท์ บ้านเรือนดวงตะวัน ชุมชนการเรียนรู้สมเด็จพระย่า โรงเรียนธรรมชาตีม่อนแสงดาว โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก โรงเรียนวัดศรีบัวบาน ศูนย์ประสานการจัดการศึกษาครอบครัว บ้านคุณวิศิษฐ์ วังวิญญู บ้านคุณประหยัด หวังเป็น

2) ศูนย์การเรียนรู้ที่ไม่ได้จัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและไม่ได้ดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐแบ่งเป็น 2 ประเภท

2.1) ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งส่งเสริมพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ ได้แก่ บ้านสายรุ้ง เสถียรธรรมสถาน วัดพระธาตุหริภุญชัย (โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์) ศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติวัดวังหิน (พิษณุโลก) ศูนย์พุทธศาสนาวินาศวัดวัดกมลรัชชาราม (ลำพูน) สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน (เชียงใหม่) สถาบันอบรมผู้นำ (มูลนิธิพลตรีจำลอง ศรีเมือง)

2.2) ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งให้ความรู้ ส่งเสริม สืบสานและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม ปลูกจิตสำนึกด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ได้แก่ มหาวิทยาลัยชาวบ้าน (ครูบาสุทธินันท์) มหาวิทยาลัยศิลปบัณฑิตบ้านศรีวิชัย กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์) โรงเรียนไทร่มไม้ กลุ่มระบัดใบ มูลนิธิ

ศึกษาพัฒนาชนบทวัดป่าดาราภิรมย์ (เชียงใหม่) สมาคมไทสร้างสรรค์ มูลนิธิข้าวขวัญ ศูนย์เทคโนโลยีเพื่อสังคม ศูนย์พัฒนาชนบทผสมผสานลำปายมาศ สถาบันทรัพยากรชัย โครงการพัฒนาศักยภาพของชุมชนลุ่มน้ำวัง ศูนย์การเรียนรู้หมู่บ้านคีรีวง ศูนย์ทับทิมนิมิตร (กาบเชิงและเครือข่ายบ้านนาเรือง) หอดูดาวเกิดแก้ว พิพิธภัณฑ์จำหรี ชุมชนวัฒนธรรมคลองชนมจีน (อยุธยา) สำนักสงฆ์ธรรมนิลา (สวนธรรมนิลา) ศูนย์หัตถกรรมทอผ้าด้วยมือบ้านนาชุมชน (คันลัมใหม่) เสริมสิกขาลัย สมุนไพรเพื่อการผลิตในชุมชน จุ่มสลีช่วงแจ้งวัดคู่คำ โรงเรียนวัฒนธรรมพ่อครูพัน (เชียงใหม่) บ้านวัฒนธรรมดนตรีวิถีล้านนา ชมรมกวีล้านนา (ลำพูน) โรงเรียนหมอลำร้อยเอ็ด ศูนย์ฝึกอาชีพท่าหัวโชน (ชุมชนวัดเทพาการ) โรงเรียนชาวนา (น่าน) ศูนย์เทคโนโลยีเพื่อสังคม สำนักงานโครงการวิชาชีพเชิงธุรกิจ (ลำปาง) เกษตรอินทรีย์ (ลำพูน) ศูนย์การเรียนรู้ (ศรีเกียรติพัฒนา) ชมรมเด็กกันนก (ชัยภูมิ) กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติบ้านศรีฐาน (ยโสธร) ครูจ๋อน ไทวิมาน (สมุทรปราการ)

จากข้อค้นพบในงานวิจัย คณะผู้วิจัยมีข้อสรุปว่า คำจำกัดความของศูนย์การเรียนรู้ในมาตรา 18 (3) น่าจะหมายถึง ศูนย์ที่ดำเนินการในการจัดการศึกษา เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชาชนโดยมีปรัชญาและวิธีการศึกษาที่มุ่งสร้างโอกาสในการเรียนรู้อย่างหลากหลายที่สามารถตอบสนองความต้องการและเสนอทางเลือกในการพัฒนาตนเองของประชาชน ข้อสังเกตประการหนึ่งที่คณะผู้วิจัยพบคือ ในการแยกกลุ่มศูนย์การเรียนรู้ลักษณะที่ 2 เป็น 2 กลุ่ม ย่อยนั้น ถ้าไม่พิจารณาในกระบวนการดำเนินงานให้ความรู้แก่ผู้เรียนจะมีความเห็นว่า 2 กลุ่มน่าจะรวมไว้ในกลุ่มเดียวกันได้ แต่จากการสังเคราะห์กระบวนการดำเนินงาน พบว่า กลุ่มย่อยที่ 1 จะมุ่งพัฒนางานในแง่ของการให้โอกาสกับผู้เรียนให้คิดเถลไถลใจ เสริมพลังอำนาจ (empower) ให้ได้เข้าถึงแนวคิดวิเคราะห์ซึ่งนำผู้เรียนไปสู่ความมีเสรีภาพในทางความคิดเป็นหลัก ในขณะที่ศูนย์การเรียนรู้ในกลุ่มย่อยที่ 2 จะมีการส่งเสริมในด้านการปฏิบัติกิจกรรมควบคู่ไปกับการเสริมสร้างทัศนคติที่ต่อประสบการณ์ที่ได้รับ เป็นการปูพื้นฐานด้านจิตสำนึกและหลายศูนย์การเรียนรู้อาศัยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เป็นหลัก อย่างไรก็ตามโดยภาพรวมแล้วแนวทางการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ลักษณะที่ 2 สรุปได้ 2 ลักษณะคือ

1. การดำเนินงานภายใต้การจัดการขององค์กรชุมชน
2. การจัดการเรียนแบบมีส่วนร่วมของประชาชน ดังรายละเอียดในตาราง

ตารางที่ 1 แนวทางการดำเนินการการจัดประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจ
(empowering process) ที่พบในศูนย์การเรียนรู้กลุ่มที่ 2

การดำเนินการ	การจัดการขององค์กรชุมชน	การจัดการแบบมีส่วนร่วม
วัตถุประสงค์	- เพื่อกระตุ้นให้สมาชิกในท้องถิ่น ปรับปรุงฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมให้ดีขึ้น	- ให้ประชาชนสามารถควบคุมธรรมชาติและวางแผนการดำเนินงานให้สอดคล้องกับการดำรงชีวิตของตน
โครงสร้าง	- กลุ่มประชาชน - การเกิดองค์กรโดยธรรมชาติ - เครือข่ายขององค์กรเอกชน	- มีการจัดองค์กร - มีการจัดทำโครงการ
รูปแบบ	- การเปลี่ยนแปลงจากผู้ริเริ่มเป็นผู้กระตุ้น รวมคน ที่ประเด็นปัญหา จัดอบรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้	- ทุกฝ่ายร่วมกัน - มีผู้นำการพัฒนา - มีการเสนอแผนงานที่นำไปสู่การพัฒนาแผนของแต่ละคน
กระบวนการ	- สร้างการแก้ปัญหาชุมชนร่วมกัน - การประชุมกลุ่ม - การเกิดประเด็นปัญหาและเนื้อหาจากสถานการณ์ และ ความต้องการของคนในชุมชน	- การเรียนเป็นกลุ่ม - การร่วมอภิปรายสนทนา - การแสดงความคิดเห็น - การเสนอประเด็นร่วมกัน - การเรียนรู้จากการปฏิบัติทดลองทำจริง

จากการพิจารณาตามแนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้ในกลุ่มที่ 2 พบว่า มีหลายศูนย์การเรียนรู้ที่นอกจากจะมีปรัชญาและวัตถุประสงค์ในการจัดศูนย์ที่แตกต่างไปจากการให้ความรู้เพื่อผู้ฝึกการศึกษาแล้วจะมีกระบวนการจัดประสบการณ์เรียนรู้ที่เสริมพลังอำนาจ (empower) ผู้เรียน จากการดำเนินการใน 2 ลักษณะได้แก่ การจัดการที่จัดโดยองค์กรชุมชนและมีวัตถุประสงค์ โครงสร้าง รูปแบบและกระบวนการใกล้เคียงกับกลุ่มการจัดการภายใต้องค์กรชุมชนหรือผู้นำตามธรรมชาติ คือ ชุมชนวัฒนธรรมคลองชนมเงิน(อยุธยา) โครงการพัฒนาศักยภาพของชุมชนลุ่มน้ำวัง ศูนย์การเรียนรู้หมู่บ้านศิวิลโรงเรียนชุมชนบ้านหลวง (อยุธยา) มหาวิทยาลัยชาวบ้าน มหาวิทยาลัยศิลปบัณฑิตบ้านศรีวิชัย กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติบ้านศรีฐาน และศูนย์การเรียนรู้ที่มีวัตถุประสงค์ โครงสร้าง รูปแบบและกระบวนการใกล้เคียงกับกลุ่มที่จัดการโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ โรงเรียนชาวนา (น่าน) และมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน

การศึกษานอกระบบและการเกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่เกิดศูนย์การเรียนรู้ที่เข้าข่ายการเกิดกระบวนการเสริมพลังอำนาจนี้ จะมีข้อแตกต่างจากการศึกษานอกระบบปกติใน

ประเด็นที่ Kindervatter (1979) ได้ชี้ไว้คือ จะเห็นผู้เรียนเป็นกลุ่มคือ ความรู้และทักษะของบุคคลเกิดได้แต่ความสัมพันธ์ของกลุ่มจะเป็นที่ตั้งและจะเน้นเนื้อหาซึ่งจะครอบคลุมถึงการสื่อสารและเน้นกระบวนการ ซึ่งจะหมายถึงความสามารถที่ควบคุมสภาพสังคมได้ เช่น การแก้ปัญหา การทำงานเป็นกลุ่ม ซึ่งรวมถึงความสามารถในการทำประโยชน์ของบุคคลที่จะส่งผลต่อชุมชนเป็นหลักและเป็นปรากฏผลในทันทีทันใด นี่เป็นส่วนที่เป็นความสำคัญของการจัดการศึกษาในระบบที่เกิดโดยภาคสังคมและไม่ถูกควบคุมโดยองค์กรของรัฐ

ถ้าพิจารณาวิเคราะห์ตามกรอบของ Paulston and Le Roy (1975) จะเห็นได้ว่าแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบและการเกิดการศึกษาตามอัธยาศัยจากศูนย์การเรียนรู้ที่พบจะค่อนข้างอยู่ในช่วงที่ III และ II ของตารางเป็นหลัก โดยเฉพาะกลุ่มที่ตกในช่วงที่ III ที่มุ่งสร้างบุคคลให้คิดใหม่ เกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้ใหม่ ผู้เรียนมีส่วนร่วมควบคุมในสิ่งที่ตนเองต้องการเรียนรู้นั้นคือ มีทางเลือกและในช่วงที่ II เป็นการศึกษานอกระบบและการสร้างบริบทให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่พัฒนาคนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพ เกิดค่านิยมใหม่ขึ้นในกลุ่มผู้เรียน ลักษณะเด่นของศูนย์การเรียนรู้ที่พบในศูนย์การเรียนรู้กลุ่มที่ 2 จะมีอิสระด้านการควบคุมรับผิดชอบโครงการ มีโอกาสเลือก มีความภูมิใจในเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของตน จะได้ใช้ประสบการณ์ในการประเมินศักยภาพในการแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง

ซึ่งทั้งสองแนวทางการดำเนินงานเป็นการเกิดที่มีลักษณะสำคัญคือ การเกิดศูนย์การเรียนรู้โดยธรรมชาติ กล่าวคือ เป็นความต้องการการเรียนรู้ที่เกิดจากความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียน เพราะศูนย์การเรียนรู้เกิดจากปัญหาที่ผู้เรียนเกี่ยวข้องและสถานการณ์การเรียนเป็นบริบทที่ผู้เรียนประสบการณ์ตรง ดังนั้นแม้ว่าศูนย์การเรียนรู้ในกลุ่มที่ 2 จะมีโครงสร้างที่ไม่ตายตัว แต่เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีพลังในกระบวนการของมักเอง ซึ่งส่งผลในการพัฒนาบุคคลและสังคมอย่างชัดเจน

ส่วนศูนย์การเรียนรู้ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของสังคมและดำเนินการโดยบุคคล เช่น หอสมุดดาวเกิดแก้วและพิพิธภัณฑสถานฯ ที่เป็นแหล่งที่เยาวชนจากระบบโรงเรียนได้เข้าไปศึกษาค้นคว้าลักษณะเกิดการเรียนรู้จะคู่ขนานกับการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน แต่จะสามารถให้ความรู้ที่ลึกซึ้งมากกว่าและยังสร้างทัศนคติทางบวกให้กับเยาวชนให้มีประสิทธิภาพกว่าการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนอีกด้วยและเมื่อพิจารณาถึงมาตรา 25 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 ได้กำหนดไว้ว่า "รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ทุกรูปแบบได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีศูนย์กีฬา และนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งเรียนรู้อื่นอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ" จะเห็นได้ว่า แหล่งเรียนรู้ที่ได้รับเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยนี้เข้าข่ายของการที่รัฐต้องให้การส่งเสริม

จากการสังเคราะห์แนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้ในประเทศไทย พบว่า จะเป็นสถานศึกษาที่จัดการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ไม่ใช่ของรัฐจะเป็นการจัดดำเนินการโดยไม่หวังผลกำไร ส่วนใหญ่จะมีฐานรูปแบบการจัดและการดำเนินงานการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามกรอบแนวคิดและปรัชญาที่สำคัญในการดำเนินการจัดการศึกษาที่ชัดเจน เช่น โรงเรียนอนุบาลบ้านรัก โรงเรียนแสนสนุกไตรทักชะ ศูนย์การเรียนรู้ปัญญาไทย โรงเรียนมิน

ประสาทวิทยา จะดำเนินการภายใต้ปรัชญาของรอยดอร์ฟ เพื่อมุ่งพัฒนาผู้เรียนซึ่งเป็นเด็กเล็ก จนถึงระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในทุกด้านไม่ว่าจะเป็น ด้านทักษะชีวิต สติปัญญา และบูรณาการทุกอย่างให้สอดคล้องกัน

โรงเรียนหมู่บ้านเด็กสอนตั้งแต่อนุบาลจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้แนวคิดของ Summer Hill ซึ่งเป็นการจัดบรรยากาศที่ให้เสรีภาพและฝึกพัฒนาการในผู้เรียนให้รู้จักในเสรีภาพและรับผิดชอบตนเอง สัมผัสศึกษาในเครื่องต่างๆ จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานควบคู่ไปกับการสร้างชุมชนผู้ปฏิบัติธรรม เพื่อให้บุคคลได้อยู่ในบริบทของสังคมที่มีสภาวะตามวิถีพุทธปฏิบัติ ขณะเดียวกันก็ได้เรียนรู้วิถีชีวิตที่สอดคล้องกับความเชื่อไปพร้อม

โรงเรียนวัดศรีบัวบานได้จัดเป็นศูนย์สร้างเยาวชนให้มีอาชีพ ในขณะที่ผู้เรียนเป็นนักเรียนในระบบโรงเรียน ซึ่งนับเป็นการเตรียมเยาวชนให้เข้มแข็งและออกไปดำรงชีวิตในสังคมได้ ส่วนบ้านเรียน (Home school) ดำเนินการด้วยความมุ่งมั่นที่จะให้บุตรหลานได้เรียนรู้ทั้งวิชาการและการพัฒนาทักษะชีวิตอย่างมีความสุข มีการเกิดเครือข่ายในระหว่างศูนย์เหล่านี้ โดยศูนย์ประสานการจัดการศึกษาครอบครัวเป็นแกน ขณะเดียวกันแต่ละครอบครัวที่จัด Home schooling ก็ได้เชื่อมโยงจดทะเบียนบุตรหลานไว้กับโรงเรียนในระบบ สำหรับชุมชนการเรียนรู้ สมเด็จพระญาณสังวรเจ้าคณะสงฆ์ไทยในฐานะที่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา โดยให้ทั้งความรู้สายสามัญตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนและการสอนวิชาชีพเกษตรกรรมให้กับผู้เรียน ซึ่งนักเรียนจะอยู่ประจำและใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียน นับเป็นการให้โอกาสเด็กหญิงที่มาจากชนเผ่าและครอบครัวยากจน พ่อแม่ขาดที่ทำกิน ได้มีความรู้และมีอาชีพไปพร้อม

นักเรียนที่เรียนจากศูนย์การเรียนเหล่านี้ทั้งหมดจะได้รับประกาศนียบัตรตามระดับชั้น เพราะโดยรวมแล้วจะมีการจดทะเบียนกับสำนักงานการศึกษาเอกชน และอิงการจัดการศึกษานอกระบบ กรมการศึกษานอกโรงเรียน อย่างไรก็ตามแนวทางการดำเนินงานนับได้ว่าเข้าข่าย มาตรา 18 (3) ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542

สำหรับศูนย์การเรียนกลุ่มที่ 2 ที่ไม่ได้จัดประเภทการเรียนรู้อยู่ ตามหลักสูตรการศึกษาในระบบและไม่ได้ดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐ ส่วนใหญ่จะมีฐานรูปแบบการจัดและการดำเนินการจัดประเภทการเรียนรู้อยู่ตามกรอบของการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งมีลักษณะการดำเนินกิจกรรมตามแนวคิดในวรรณกรรมที่พบ ได้แก่ การสร้างเครือข่ายแห่งโอกาสการเรียนรู้ (opportunity web) การเกิดการแลกเปลี่ยนทักษะความรู้ การเป็นแหล่งศึกษาอ้างอิง การได้เรียนรู้กับผู้สนใจในเรื่องเดียวกัน หรือการรวมกลุ่มของผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้ประชาชนอยู่ในบรรยากาศของสังคมแห่งการเรียนรู้ของ Ivan Illich กระบวนการเรียนรู้ที่ตรงตามการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ คือการเรียนรู้ที่เกิดจากความต้องการของผู้เรียนของ Carl Rogers, Malcolm Knowles, Phillip Coombs เรียนจากปัญหาที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน เรียนจากสิ่งแวดล้อมในบริบทที่ผู้เรียนอยู่ ขณะเดียวกันผู้เรียนได้มีส่วนร่วมกระทำ สะท้อนความคิดของตนเองของ Paulo Friere ฉะนั้นความยั่งยืนและการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและองค์ความรู้ที่ได้จึงเป็นสิ่งที่คงทนและยั่งยืน

นอกจากนี้แนวทางการจัดประเภทการเรียนรู้อยู่ในศูนย์การเรียนที่พบในงานวิจัยยังสอดคล้องกับกรอบแนวคิดในการจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ที่สำคัญของ Malcolm Knowles

(1984) ที่ประกอบด้วย 1) ผู้เรียนพัฒนาไปสู่ความเป็นผู้ชี้นำตนเอง 2) ประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นแหล่งสำคัญของการเรียนรู้ 3) ผู้เรียนอยากเรียนอยากรู้เพราะประสบการณ์ที่ได้จากชีวิตจริงหรือปัญหาที่พบด้วยตนเอง 4) การเรียนรู้จะมีศูนย์กลางอยู่ที่ภาระงานหรือปัญหาเป็นฐานในการเรียนรู้ 5) ผู้เรียนมาเรียนด้วยแรงจูงใจภายใน เป็นความใฝ่รู้และอยากที่จะหาความรู้ ศูนย์การเรียนที่พบมีลักษณะโดยสรุปดังนี้ คือ ศูนย์การเรียน เช่น บ้านสายรุ้ง เป็นความพยายามที่นำพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือพัฒนาจิตใจและใช้ในชีวิตประจำวัน และยังเป็นแหล่งกิจกรรมอื่น ๆ ที่เป็นลักษณะของสร้างเครือข่ายแห่งโอกาสการเรียนรู้ ผู้เรียนมาเรียนด้วยความต้องการของตนเอง เช่นเดียวกับเสถียรธรรมสถาน เป็นศูนย์ที่เป็นฐานในการเผยแพร่ชุมชนแห่งการเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ผู้เรียนมาเรียนด้วยแรงจูงใจภายใน วัดพระธาตุทวิญชัย ศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติ และโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ล้วนเป็นแหล่งศึกษาที่ผู้เรียนจะเป็นนักเรียนที่เรียนในระบบปกติอยู่แล้วเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นการจัดกิจกรรมในวันอาทิตย์ จึงเป็นแหล่งศึกษาสำคัญที่เยาวชนได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในบางรายวิชามีการจัดสอนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในลักษณะเช่นนี้ โรงเรียนที่เด็กนักเรียนสังกัดอยู่น่าจะมีการรองรับยกเว้นการเรียนรายวิชาซ้ำซ้อนในโรงเรียนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องที่นักเรียนได้ผ่านการเรียนจากศูนย์เหล่านี้แล้วได้

สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคมเป็นศูนย์รวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาสังคมที่เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนแนวคิดและข้อมูลระหว่างองค์กร ซึ่งนับเป็นการวางฐานของการสร้างเครือข่ายโอกาสแห่งการเรียนรู้ ซึ่งผู้เรียนมาเรียนด้วยความใฝ่รู้และอยากจะหาความรู้

มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน เป็นลักษณะการเกิดการศึกษาตามอัธยาศัย คือ การเรียนรู้เกิดจากความต้องการของผู้เรียน เรียนจากปัญหาที่เกี่ยวกับผู้เรียน เรียนจากสิ่งแวดล้อมในบริบทที่ผู้เรียนเรียนอยู่ ผู้เรียนได้สะท้อนความคิดของตนเอง ผู้เรียนมีโอกาสเสนอประเด็นการเรียน วาทะพิจารณา ร่วมเวทีสัมมนา ซึ่งทั้งหมดนี้นับเป็นฐานสำคัญที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างพลังอำนาจให้กับผู้เรียนอย่างแท้จริง

ส่วนสถาบันฝึกอบรมผู้นำ แม้จะดำเนินงานตามกรอบของศูนย์ที่ได้พัฒนาไว้แล้ว แต่ผู้เรียนที่มาก็มาด้วยแรงจูงใจภายใน อยากเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ฉะนั้นจึงนับเป็นแหล่งเรียนรู้ในสังคมที่ประชาชนที่ต้องการพัฒนาตนเองได้มาฝึกปฏิบัติ โดยมีการใช้หลักปฏิบัติธรรมเป็นฐานสำคัญ

การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเหล่านี้จะสร้างให้ผู้เรียน/ผู้มีส่วนร่วมได้พัฒนาทักษะและความสามารถเพื่อเพิ่มศักยภาพในการตัดสินใจ ศักยภาพในการใช้ การบริโภคทรัพยากรและศักยภาพในการจัดการสภาพแวดล้อมและบริบทต่างๆ ที่มีผลต่อการดำรงชีวิต ซึ่งจะส่งผลกระทบในเชิงบวกต่อสังคมโดยรวมในที่สุด กระบวนการต่างๆ เหล่านี้ได้เกิดขึ้นและส่งผลกระทบที่สำคัญต่อประชาชนและการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกในอดีตมาแล้วจากวรรณกรรมที่รวบรวมมา ดังนั้นการจัดศูนย์การเรียนในลักษณะศึกษาวิเคราะห์ไว้ในงานวิจัยนี้ จึงเป็นศูนย์การเรียนที่ควรได้รับการสนับสนุนและส่งเสริม พัฒนาให้เป็นหน่วยเครือข่ายสำคัญ

ด้านการเรียนรู้ของสมาชิกในสังคม เพื่อให้เกิดเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และประชาชนมีสถานศึกษาที่สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต

2. แนวทางการสนับสนุนและบทบาทของรัฐในการกำกับดูแลการเทียบโอนและการสนับสนุนด้านวิชาการ ด้านทรัพยากรและด้านอื่นๆ

2.1 แนวทางการสนับสนุนของรัฐบาล รัฐควรสนับสนุนศูนย์การเรียนรู้ที่ไม่อยู่ในข่ายมาตรา 18 (3) ให้สามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้รับการยอมรับว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ของสังคม

2.1.1 สนับสนุนให้ศูนย์การเรียนรู้ต่างๆเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ เช่น การจัดตั้งกองทุนระดับประเทศ เพื่อจัดสรรเงินสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ตามโครงการที่เสนอเป็นรายปี สนับสนุนการใช้ทรัพยากรร่วมกับสถาบันการศึกษาหรือศูนย์การเรียนรู้ที่จัดตั้งโดยรัฐควรให้การสนับสนุนด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัยไปใช้เพื่อเชื่อมโยงความคิดและภูมิปัญญาเพื่อให้สามารถเผยแพร่ได้ในรูปของเทคโนโลยีที่ทันสมัย แต่เนื้อหาและแนวคิดยังเหมือนเดิม

2.1.2 สนับสนุนการเทียบโอนเพื่อรับรองสิทธิของตน โดยให้ศูนย์ต่างๆเป็นผู้กำหนดตัวชี้วัด ผู้ออกหลักฐานเพื่อให้ผู้เรียนนำไปประกอบอาชีพหรือศึกษาในการศึกษาในระบบการศึกษาและในความหลากหลายของศูนย์การเรียนรู้ที่มีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน ควรให้มีคณะกรรมการมาตรฐานที่ประกอบด้วยบุคลากรของศูนย์ ผู้รู้ในท้องถิ่นและตัวแทนสถาบันการศึกษาในชุมชนร่วมทำหน้าที่ประเมิน โดยไม่ใช้กรอบและวิธีการประเมินตามที่ใช้ในระบบโรงเรียน ที่สำคัญกรอบที่จะใช้ประเมินเพื่อเทียบโอนหรือรับรองสิทธิจะต้องหลากหลายสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของแต่ละศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2548) ได้ให้ข้อคิดว่า ความรู้ในท้องถิ่นมีลักษณะเฉพาะของตัวเอง เป็นความรู้เชิงปฏิบัติที่อิงปรัชญา ความเชื่อของศาสนาและท้องถิ่นและไม่อ้างอิงความเป็นสากล เป็นความรู้เฉพาะที่จะตอบปัญหาของท้องถิ่น

ขณะเดียวกันสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นอาจสนับสนุนด้านการให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดหมวดหมู่ผลการเรียนรู้ที่ได้ดำเนินการโดยรวบรวมให้เป็นระบบให้รัฐได้นำไปใช้เป็นหลักฐานเทียบโอนต่อไป

2.1.3 ในด้านอื่นๆ รัฐควรยกเว้นภาษีหรือลดหย่อนหน่วยภาษีให้กับบุคคลหรือองค์กร เอกชนที่สนับสนุนการจัดศูนย์การเรียนรู้

2.1.4 สนับสนุนและเผยแพร่ศูนย์การเรียนรู้ต่างๆให้สาธารณชนรู้จักและยอมรับ

2.2 สถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 สถาบันการศึกษาและหน่วยงานในท้องถิ่นให้การยอมรับสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือในด้านวิชาการเทคโนโลยีหรือการพัฒนาบุคลากรเมื่อศูนย์ต้องการ

2.2.2 ร่วมเป็นคณะกรรมการเพื่อการประเมินมาตรฐานหรือชี้แนะการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ให้มีมาตรฐานของตนเองและเป็นที่ยอมรับของสาธารณชน

2.2.3 สนับสนุนการเป็นเครือข่ายของศูนย์การเรียนรู้ ช่วยประสานงานและใช้ประโยชน์จากศูนย์การเรียนรู้ เช่น เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

2.2.4 ทำความเข้าใจในปรัชญาและวัตถุประสงค์ของศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ เพื่อการสร้างกรอบรองรับด้านการเทียบโอนและประเมินมาตรฐานของศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ

2.3 วิธีการดำเนินงานเพื่อการพัฒนามาตรฐานเทียบโอนเพื่อรับรองสิทธิ

ในกรณีของศูนย์การเรียนรู้ที่ไม่ได้จัดการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐาน และเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้แบบการศึกษาอิสระและการศึกษาตามอัธยาศัย ในการดำเนินการเทียบโอนเมื่อศูนย์มีประสิทธิภาพเป็นที่ยอมรับในผลงานของศูนย์ การยอมรับในคุณภาพของผลผลิตก็น่าจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ แต่ทั้งนี้สถาบันการศึกษาจะต้องเปิดใจเริ่มตระหนักและยอมรับในความสำเร็จของแหล่งเรียนรู้หรือศูนย์การเรียนรู้ที่มีอยู่ในสังคมขณะนี้ ขณะเดียวกันศูนย์การเรียนรู้ควรได้มีการเชื่อมโยงในเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาตนเองให้ดำเนินการให้มีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับอย่างแท้จริง แนวทางดำเนินงานอาจทำได้ดังนี้

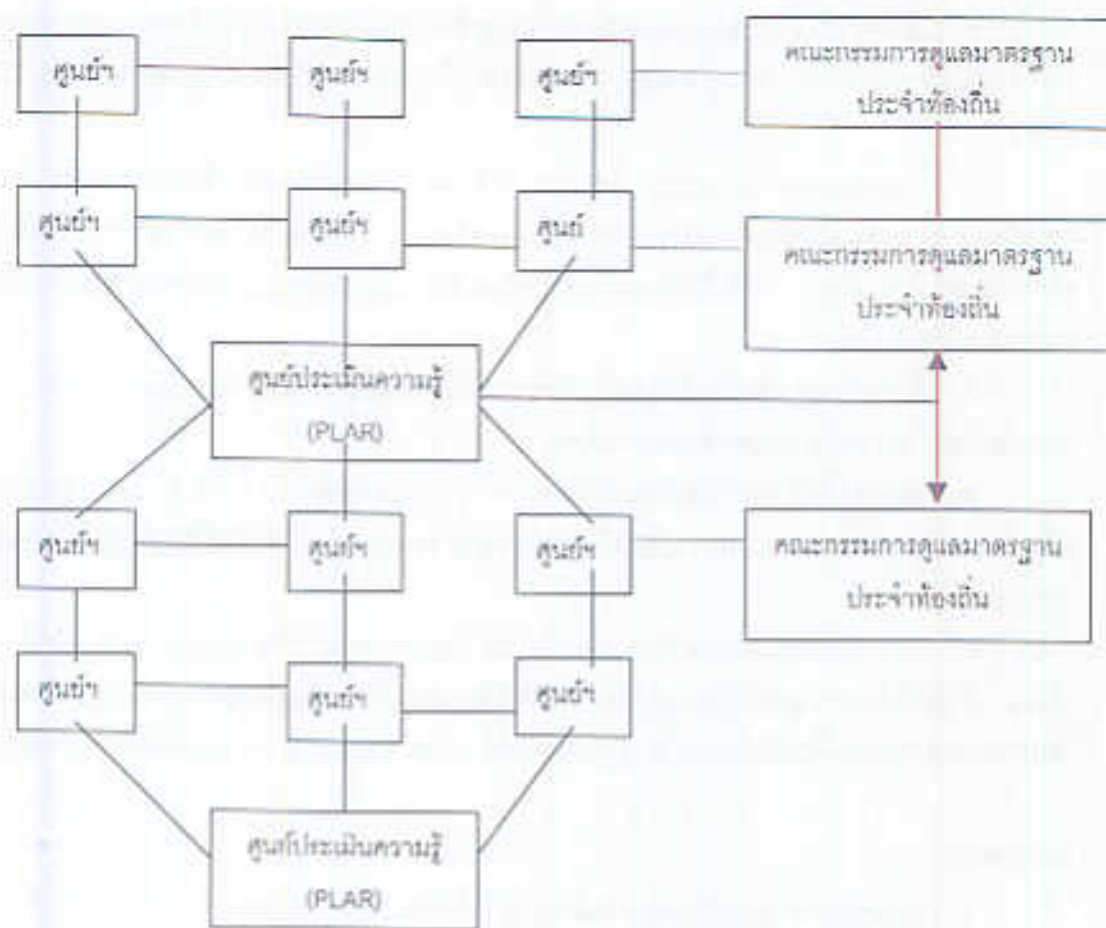
2.3.1 การประเมินแฟ้มสะสมงาน (portfolio assessment) เป็นวิธีการประเมินที่มีการยืดหยุ่นและสามารถที่จะวิเคราะห์ความต่อเนื่องของการเรียนรู้ได้ แฟ้มสะสมงานจะสะท้อนถึงกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนและยังแสดงถึงความสามารถในการจัดระเบียบการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อีกด้วย ดังนั้นแฟ้มสะสมงานจึงน่าจะเป็นอีกวิธีหนึ่งที่สามารถใช้พิจารณาเทียบโอนหน่วยกิตได้ ทั้งนี้รัฐหรือสถาบันของรัฐอาจให้ความช่วยเหลือด้านความรู้ในการจัดเตรียมเข้าสู่ศูนย์การเรียนรู้ต้องการ

2.3.2 การประเมินผลในรูปโครงงานโดยให้ผู้เรียนแสดงให้เห็นถึงการเรียนรู้เนื้อหา โดยนำโครงการถึงประดิษฐ์ รายงานหรือการสาธิต กระบวนการที่ได้เรียนรู้ เช่น จัดนิทรรศการ สาธิตการทดลอง ตัวอย่างผลผลิต แสดงให้ดู งานเอกสารสิ่งพิมพ์ที่ผู้เรียนมี ซึ่งงานเหล่านี้จะแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการทำกิจกรรม วิเคราะห์ ประยุกต์เนื้อหาวิชาหรือสิ่งที่ผู้เรียนได้สะสมไว้ออกมาเป็นรูปธรรม

2.3.3 การใช้เอกสารรับรองความสามารถที่ได้รับจากศูนย์การเรียนรู้ซึ่งเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่มีคณะกรรมการตรวจสอบมาตรฐานประจำท้องถิ่นให้การรับรอง

2.3.4 สถาบันอุดมศึกษาร่วมทำงานเป็นเครือข่ายเพื่อหากรอบการดำเนินการร่วมกันในเรื่อง การประเมินการเรียนรู้มาก่อนและการยอมรับของสถานศึกษาในระบบ (Prior Learning Assessment and Recognition - PLAR) อาจได้รับการจัดตั้งเป็นหน่วยงานกลางเพื่อดำเนินการประเมินเพื่อเทียบโอนและรับรองสิทธิของบุคคลที่เรียนรู้จากศูนย์การเรียนรู้ ขณะเดียวกันควรขยายกรอบการเป็นเครือข่ายไปสู่สถานศึกษาในทุกระดับ สถาบันที่เป็นเครือข่ายควรร่วมกันวางแนวทางในการปฏิบัติเพื่อรองรับบุคลากรหรือผู้เรียนที่ผ่านประสบการณ์การเรียนรู้จากศูนย์การเรียนรู้และมีความประสงค์ที่จะเทียบโอนเพื่อรับรองสิทธิเข้ามาในระบบการศึกษา ซึ่งอาจกำหนดทางเลือกหลายวิธีให้ผู้เรียนได้เลือกใช้ นับแต่การแสดงผลสะสมงาน (portfolio) การแสดงผลงาน การสัมภาษณ์ การสาธิตทักษะหรือเป็นการผสมผสานวิธีการประเมินหลายวิธีเข้าด้วยกัน

2.3.5 สนับสนุนเครือข่ายการดำเนินการร่วมกันของศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาร่วมกัน เช่น การแลกเปลี่ยนศึกษาดูงาน การประชุมสัมมนาระหว่าง

ลักษณะการประสานงานของคณะกรรมการประสานงาน PLAR กับศูนย์การเรียนรู้
ข้อเสนอแนะ

1. เนื่องจากงานวิจัยฉบับนี้สุ่มประเมินผลการเรียนเพียง 70 แห่ง แต่ในความเป็นจริงมีศูนย์การเรียนรู้มากกว่า 200 แห่ง ดังนั้นการทำทำเนียบศูนย์การเรียนรู้เพื่อประชาสัมพันธ์ต่อสาธารณะชนจึงควรมีการติดตามประเมินโครงการอย่างทั่วถึง ก่อนที่จะประกาศต่อสาธารณะ (ในจำนวน 70 แห่ง ที่ได้สุ่มประเมินคณะผู้วิจัยก็ได้พบว่า มีศูนย์การเรียนรู้ เพียง 59 แห่งที่น่าเสนอได้เพราะมีบางแห่ง (11 แห่ง) ที่คณะผู้วิจัยไม่สามารถสรุปประสิทธิภาพได้ชัดเจนและไม่ได้สรุปรวมเข้าไว้ในรายงานการวิจัยฉบับนี้)

2. มีการทดลองการประสานงานและการสร้างเครือข่ายของศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ

3. มีการศึกษารูปแบบวิธีการจัดตั้งคณะกรรมการประจำท้องถิ่น เพื่อประเมินมาตรฐานของศูนย์การเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่ความน่าเชื่อถือและนำไปเทียบโอนกับการศึกษาในระบบได้เมื่อผู้เรียนต้องการ

4. ศึกษาวิจัยเพื่อหาวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการบริหารกองทุน สนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ ที่อยู่ภายใต้การดำเนินงานของภาคสังคม ในแง่ของการดำเนินงานกองทุน เงื่อนไขการจัดสรรทุน องค์ประกอบของคณะกองทุน ขอบข่ายความรับผิดชอบของกองทุน

5. ศึกษาวิจัยถึงรูปแบบและวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการเป็นเครือข่ายและประสานงานการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสถาบันการศึกษาในระบบและศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ

6. จัดตั้งคณะกรรมการประเมินประสิทธิภาพการเรียนรู้ก่อนเข้าศึกษาในระบบ โดยส่งเสริมให้ความร่วมมือของสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น โดยอาจเริ่มต้นจากความร่วมมือในสถาบันอุดมศึกษาก่อน เพื่อให้ได้องค์การกลางในแต่ละภูมิภาคที่จะดำเนินการประเมินผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

7. รณรงค์ประชาสัมพันธ์สร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ให้ยอมรับและเห็นความสำคัญของศูนย์การเรียนรู้

8. ส่งเสริมให้องค์กรในชุมชนได้มีส่วนในการสนับสนุนศูนย์การเรียนรู้ เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล เทศบาล ฯลฯ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของศูนย์การเรียนรู้ที่ไม่เข้าข่ายในมาตรา 18 (3)

9. จัดการประชุมสัมมนาความร่วมมือระหว่างผู้รับผิดชอบกระแสหลักและผู้รับผิดชอบศูนย์การเรียนรู้ เพื่อให้ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และเกิดความเข้าใจ เกิดเป็นเครือข่ายและมีช่องทางในการประสานงานเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในสังคมที่กว้างขวางและเกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน

บทส่งท้าย

1. ด้านรูปแบบและแนวทางการดำเนินงานในศูนย์การเรียนรู้กลุ่มที่ 1 ที่เข้าข่าย มาตรา 18 (3) ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นกลุ่มที่จัดการศึกษาโดยหน่วยงานที่ไม่ใช่ของรัฐและมีอุดมการณ์ในการจัดการศึกษาที่ชัดเจนภายใต้ปรัชญาของตนเอง ที่สำคัญสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นศูนย์การเรียนรู้เหล่านี้จึงควรได้รับการสนับสนุนด้านการพัฒนาบุคลากรและด้านทรัพยากร

อนึ่งสถานภาพในทางปฏิบัติที่เป็นอยู่บางศูนย์มีสภาพเป็นสถานศึกษาเพราะมีเงื่อนไขของด้านการประกันมาตรฐานและคุณภาพเพื่อการได้รับประกาศนียบัตรตามหลักสูตรการศึกษาในระบบ แต่โดยรูปแบบการดำเนินงานสถานศึกษาเหล่านี้เป็นแบบอย่างของการบูรณาการเรียนรู้จากทั้งในระบบ นอกกระบบและอ้อยอาศัยเข้าด้วยกัน ฉะนั้นถ้าสถานศึกษาที่มีการดำเนินการชัดเจนทั้งปรัชญาของการดำเนินการ การบูรณาการศึกษาทั้ง 3 ลักษณะเข้าด้วยกัน จะเลือกสถานะของตนให้อยู่ภายใต้เงื่อนไขของศูนย์การเรียนรู้แทนที่จะเป็นสถานศึกษาในทางปฏิบัติก็น่าจะดำเนินการได้ เพราะอาจจะมีส่วนส่งเสริมในการดำเนินการคล่องตัว จะทำตามปรัชญาของแต่ละศูนย์การเรียนรู้บรรลุเป้าประสงค์ได้ดียิ่งขึ้น ขณะเดียวกันก็สามารถออกไปประกาศนียบัตรรับรองการสำเร็จการศึกษาของผู้เรียนได้ตามระดับและหลักสูตร โดยมีคณะกรรมการดูแลมาตรฐานของแต่ละท้องถิ่นเป็นผู้ดูแลให้การรับรอง

สำหรับศูนย์การเรียนรู้ในกลุ่มที่ 2 ที่มีผู้เรียนเป็นนักเรียนของโรงเรียนในระบบมาร่วมเรียนในศูนย์การเรียนรู้ เช่น โรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา ศูนย์การเรียนรู้พุทธศาสนวันอาทิตย์ หรือศูนย์การเรียนรู้อื่น ๆ ที่มีการจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่องและเด่นชัด ผู้เรียนก็น่าจะสามารถที่จะได้รับการยกเว้นรายวิชาในสถาบันการศึกษาในระบบได้ ถ้าศูนย์การเรียนรู้มี

เอกสารรับรองประสบการณ์ของผู้เรียน แต่การได้รับความสนับสนุนด้านทรัพยากรและการช่วยเหลือในด้านการพัฒนาวิธีการในการถ่ายทอดหรือการสร้างความสำเร็จในการแนะนำการเตรียมตัวของผู้เรียนในกรณีที่ต้องการเทียบโอนเพื่อรับรองสิทธิ์ ก็นับว่าเป็นสิ่งที่น่าจะเป็นประโยชน์ แต่ควรกระทำเมื่อศูนย์การเรียนต้องการเท่านั้น

หนึ่งในกระบวนการทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในศูนย์การเรียนที่เกิดขึ้นในศูนย์การเรียนกลุ่มที่ 2 นี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มย่อยแรกที่มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจมีวิธีการที่สำคัญที่จะนำไปสู่การเสริมพลังอำนาจ (empower) ให้กับผู้เรียนที่ควรได้รับการให้ความสนใจและส่งเสริมให้เกิดขึ้นในศูนย์การเรียนลักษณะอื่นๆ เพราะเป็นยุทธวิธีที่จะนำไปสู่การพัฒนาบุคคลที่ยั่งยืน

อย่างไรก็ตามการเกิดกระบวนการเรียนรู้แบบเสริมพลังอำนาจอาจไม่ใช่กระบวนการที่เกิดขึ้นได้ในทุกสถานการณ์ ในทุกศูนย์การเรียนแต่ถ้าการจัดลักษณะการเรียนรู้ด้วยวิธีการนี้ได้รับการยอมรับและการให้โอกาสให้กระบวนการนี้ได้เกิดและพัฒนา ก็จะสามารถต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพต่อไป

2. การเทียบโอน

แนวทางในการเทียบโอนนั้นบางศูนย์การเรียนสนใจที่จะพิจารณาตามแนวทาง แต่ในบางศูนย์การเรียนมีแนวคิดที่ไม่ใช้วัตถุประสงค์ของศูนย์ แต่คณะผู้วิจัยก็ได้นำเสนอรูปแบบเพื่อในอนาคตถ้าศูนย์การเรียนมีความต้องการก็จะมีแนวทางในการปฏิบัติ

ส่วนในด้านการสนับสนุนของรัฐนั้น ศูนย์การเรียนส่วนใหญ่ต้องการการสนับสนุนทั้งด้านทรัพยากรและด้านวิชาการแต่จะมีข้อแม้ตรงกันที่ว่า ถ้ารัฐบาลให้การสนับสนุนรัฐจะต้องไม่นำกฎระเบียบอื่นใดเข้ามาควบคุมการดำเนินงานของศูนย์การเรียนเพราะจะทำให้ศูนย์การเรียนขาดอิสรภาพในการดำเนินงาน

ฉะนั้นคณะผู้วิจัยจึงได้เสนอแนะรูปแบบของคณะกรรมการดูแลมาตรฐานประจำท้องถิ่นเพื่อเป็นผู้ประสานงานมากกว่าที่จะให้มีมาตรฐานจากส่วนกลางเพื่อควบคุมศูนย์การเรียนต่างๆ เพราะคณะกรรมการประจำท้องถิ่นนอกจากจะเป็นผู้มีความใกล้ชิดกับการดำเนินงานของศูนย์การเรียนแล้วยังเป็นกลุ่มที่ได้รับการยอมรับและร่วมงานกับศูนย์การเรียนได้

ประเด็นปัญหาที่มองเห็นในการดำเนินงานก็คือบุคลากรในสถาบันการศึกษาไม่ว่าจะเป็นระดับการศึกษาภาคบังคับหรือระดับอุดมศึกษามักจะติดขัดกับคำว่ามาตรฐานกลาง ซึ่งในการเรียนของศูนย์การเรียนนี้คงจะต้องเปิดใจยอมรับว่าไม่น่าจะเป็นวิธีการที่เหมาะสม เพราะศูนย์การเรียนต่างๆ ต่างก็มีปรัชญาที่หลากหลาย ดังนั้นถ้าแต่ละศูนย์ที่เห็นความสำคัญของการเทียบโอนเพื่อรับรองสิทธิ์ก็ควรจะมีความคณะกรรมการดูแลมาตรฐานของท้องถิ่นตนเอง ต้องกำหนดตัวชี้วัดเพื่อแสดงให้เห็นศักยภาพของตน หรือพัฒนาผลงานของผู้เรียนให้เกิดเป็นระบบเมื่อผู้เรียนจะนำไปใช้ประโยชน์ในการเทียบโอนหรือประกอบอาชีพก็จะสามารถใช้ได้

ขณะเดียวกันสถาบันการศึกษาควรมีกรอบรองรับและมีความชัดเจนในปรัชญาของศูนย์การเรียนลักษณะต่างๆ เห็นความสำคัญของศูนย์การเรียนและยอมรับในศูนย์การเรียนว่าเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญในสังคม เจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่กล่าวถึงการศึกษาว่ามีทั้งในระบบ นอกกระบบและอ้อมอาศัยและให้มีการเทียบโอน

ระหว่างการเรียนจากต่างลักษณะกันได้ จึงจะเกิดผลเป็นรูปธรรมได้ ที่สำคัญเมื่อได้รับการขอความช่วยเหลือ สถาบันการศึกษาต่างๆ ควรร่วมเป็นเครือข่ายกับศูนย์การเรียน ยอมรับให้ศูนย์การเรียนเป็นแหล่งศึกษาที่เสริมการศึกษาในระบบและประสานงานให้ความช่วยเหลือและร่วมงานกับศูนย์การเรียน วงจรของการเสริมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้จะบรรลุเป้าประสงค์ ที่สำคัญสถาบันการศึกษาควรตระหนักถึงข้อจำกัดของตนว่า เป้าหมายในการเรียนรู้นั้นมีหลายประการ หลักสูตร วิธีสอน และการควบคุมการดำเนินงานส่งผลให้การศึกษาในระบบบรรลุเป้าหมายด้านพุทธิศึกษาเป็นหลัก แต่ด้านการพัฒนาความตระหนักในตนเองและการพัฒนาด้านจิตใจอาจไม่เกิดขึ้นในระบบโรงเรียน ศูนย์การเรียนจึงนับเป็นทางเลือกสำคัญเพราะในศูนย์การเรียนจะมีการเรียนรู้ตามอัธยาศัยและการเรียนรู้นอกระบบ ก็น่าจะเป็นทางออกให้บุคคลได้บรรลุเป้าหมายในการพัฒนาตนเองและสังคมเพราะในรูปแบบของการศึกษานอกระบบและอัธยาศัยจะไม่หยุดนิ่งและไม่ตายตัว จึงทำให้การจัดประสบการณ์มีความกว้างขวางและหลากหลายผู้เรียนสามารถเลือกได้ตามความสนใจและศักยภาพของตนเอง ขณะเดียวกันศูนย์การเรียนต่างๆ ยังสามารถตอบสนองกลุ่มผู้เรียนที่หลากหลายและทั่วถึงอีกด้วย การส่งเสริมและประสานงานศูนย์การเรียนจึงนับเป็นก้าวสำคัญที่จะสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่แท้จริงและเสริมสร้างให้การเรียนรู้ตลอดชีวิตปรากฏผลเป็นรูปธรรมและยั่งยืนในที่สุด

โครงการวิจัยเรื่อง : แนวทางการจัดศูนย์การเรียนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในประเทศไทย
Strategies for the Organization of Learning Resource Centers under the 1989 Education Act in Thailand

ผู้วิจัย : รองศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญณี แพรธพและคณะ

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความชัดเจนเกี่ยวกับรูปแบบและแนวทางการจัดศูนย์การเรียนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และเพื่อกำหนดแนวทางในการสนับสนุนที่เหมาะสมในการรองรับการเทียบโอนและสนับสนุนในรูปแบบต่างๆต่อศูนย์การเรียน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยศูนย์การเรียนที่ไม่อยู่ภายใต้การดำเนินงานภาครัฐ โดยกลุ่มศึกษาเป็นรายการนี้ จำนวน 70 ศูนย์การเรียน การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การศึกษารายการนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย กรอบ CIPP Model และกรอบคำถามกึ่งโครงสร้างเพื่อการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in - depth interview) ในกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง (stakeholders) และประชุมสนทนากลุ่มย่อย (focus group discussion) ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) จำแนกจัดหมวดหมู่ข้อมูลและวิเคราะห์กระบวนการดำเนินการดำเนินงานแต่ละศูนย์การเรียน สรุปข้อสรุปนำเสนอในการประชุมสัมมนาผู้เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัย

1. รูปแบบและแนวทางการจัดศูนย์การเรียนมี 2 ลักษณะใหญ่คือ

1.1 ศูนย์การเรียนที่ไม่ได้จัดโดยหน่วยงานของรัฐโดยตรง เป็นการจัดการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นสถานศึกษาที่มุ่งพัฒนากลุ่มเป้าหมายให้มีความรู้และทักษะในด้านวิชาการและ/หรือเป็นศูนย์การเรียนที่พัฒนาทั้งด้านวิชาการและ/หรือวิชาชีพเป็นกลุ่มที่เข้าข่าย มาตรา 18 (3)

1.2 ศูนย์การเรียนที่ไม่ได้มีผู้จัดประเภทการดำเนินการมีความหลากหลายการศึกษาในระบบและไม่ดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐ แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

1.2.1 ศูนย์การเรียนที่มุ่งส่งเสริมและพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ

1.2.2 ศูนย์การเรียนที่มุ่งให้ความรู้ ส่งเสริม สืบสานและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม ปฏิบัติด้านนิเทศความดีความงามขั้นพื้นฐานมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

ฉะนั้นจึงจำกัดความของศูนย์การเรียนในมาตรา 18(3) น่าจะหมายถึง ศูนย์ที่ดำเนินการจัดการศึกษา เพื่อยกระดับการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชาชนโดยมีปรัญญาและวิธีการที่มุ่งสร้างโอกาสในการเรียนรู้อย่างหลากหลายที่สามารถตอบสนองความต้องการและเสนอทางเลือกในการพัฒนาตนเองของประชาชน

2. แนวทางการสนับสนุนและบทบาทของรัฐในการกำกับดูแลการเทียบโอนและการสนับสนุนด้านวิชาการ ด้านทรัพยากรและด้านอื่นๆ

2.1 บทบาทของรัฐในการกำกับดูแลการเทียบโอนและการสนับสนุน

2.1.1 ศูนย์การเรียนที่เข้าข่ายมาตรา 18(3) ได้รับสิทธิด้านการเทียบโอนและอยู่ใต้วงเงินได้

ประกาศนียบัตร แสดงคุณวุฒิตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานอยู่แล้ว การสนับสนุนของรัฐจึงควรเป็นด้านการพัฒนาบุคลากร ด้านทรัพยากรที่จำเป็นหรือให้สถานศึกษาดำเนินมีแผนงานจัดการเรียนการสอนภายใต้ปรัชญาต่างๆได้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างเต็มศักยภาพ

2.1.2 ศูนย์การเรียนที่จัดโดยภาคสังคมและไม่เข้าข่ายมาตรา 18 (3) ควรได้รับการสนับสนุนดังนี้

1) สนับสนุนให้สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองทำให้ได้รับการยอมรับว่าเป็นศูนย์การเรียนที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของสังคม

2) ให้การสนับสนุนด้านสื่อต่างๆในรูปของงานวิจัยอิสระความคิดแล้วนำมาสู่ความเป็นสมัยใหม่โดยไม่เปลี่ยนฐานความคิด สนับสนุนส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าวิจัยเพื่อพัฒนาของศูนย์ สถาบันการศึกษาทั่วไปควรยอมรับศูนย์การเรียนเป็นเครือข่ายเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกันและกัน รัฐควรมีงบประมาณจัดสรรเป็นกองทุนสำหรับสนับสนุน ศูนย์การเรียนต่างๆ โดยออกจัดสรรให้กับแต่ละศูนย์ที่มีโครงการรองรับหรือให้ศูนย์การเรียนได้ร่วมมือใช้ทรัพยากรที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐ เช่น โรงเรียนในท้องถิ่น หรือมีการออกเงินอุดหนุนผ่านภาษีให้กับบุคคลหรือองค์กรเอกชนที่สนับสนุนการจัดศูนย์การเรียน สนับสนุนให้ไม่เคอะเขินต่อการดำเนินงานของศูนย์การเรียน

2.2 การเทียบโอนเพื่อรองรับสิทธิ รัฐควรสนับสนุนให้ศูนย์การเรียนมีแนวทางที่จะวางมาตรฐานในการประเมินมาตรฐานของตนเอง โดยวางตัวชี้วัดของตนเองเพื่อให้สามารถออกหนังสือรับรองให้ผู้นเรียนมีคณะกรรมการประเมินมาตรฐานที่ประกอบด้วยบุคลากรของศูนย์ ผู้เชี่ยวชาญในท้องถิ่นและตัวแทนสถาบันการศึกษาในชุมชน ร่วมทำหน้าที่ประเมินมาตรฐาน โดยไม่ใช้กรอบของระบบโรงเรียนควรได้มีคำแนะนำถึงลักษณะและวิธีการเรียนเพื่อเทียบโอนเมื่อศูนย์ต้องการ

2.3 ประชาสัมพันธ์ศูนย์การเรียนให้สังคมได้รับทราบ ทอมรับและตระหนักในความสำคัญและบทบาทของศูนย์การเรียน

Research Title : Strategies for the Organization of Learning Resource Centers under The 1999 Education Act in Thailand.

Authors : Associate Professor Dr. Pennee Naret and Associates

Abstract

The objectives of this research were to identify the types and the organizations of learning resource centers under the 1999 Education Act in Thailand and to specify the appropriate approaches for the government concerning accreditation and supports for the centers.

Population in this study included learning resource centers in every region in Thailand. Seventy centers were randomly selected and investigated as case studies. In order to obtain information related to the learning centers, the framework from CIPP Model was applied. Focus group discussion and semi-structured interview was used to obtain information related to guidelines for accreditation and supports from the government. All stake holders : administrators, educators, superintendents and learning centers organizers were included in the sample group. The data were analyzed by using content analysis. The organizations and types of learning resource centers were classified and characterized.

Findings

1. There are two types of learning resource centers.

1.1 Centers that were not under government sponsorship but organized basic curriculum and vocational skills provision. This group of centers was covered under article 18 (3) of the 1999 National Education Act.

1.2 Centers neither, under government sponsorship, nor, providing a basic education program. There were two types :

1) Centers which aimed to help people to develop their minds and bodies to reach full potential .

2) Centers aiming at providing knowledge- including sciences and environment, cultivating preserving art and culture, raising awareness about the relationship between human beings and their environment.

2. Approaches that the government should take for accreditation and to support learning resource centers were as follows :

2.1 The first group of centers, under article 18 (3) of the 1999 National Education Act, were entitled to grant diplomas according to their educational level. However, the government should provide supports for personnel development and necessary resources for them to fulfill the philosophy of their centers.

2.2 The second group of centers was not under article 18 (3) so the government should take following roles :

1) Support these centers so they are sustainable and are accepted as learning resource for society.

2) Support these centers with various forms of educational technology.

3) Encourage the centers to conduct research for their own development.

4) Educational institutes should accept these centers as their learning network.

5) Establish public funds for supporting activities of these centers.

6) Allow the centers to share existing resources with government educational institutes.

7) Deduct tax or exempt taxes for individuals or organizations who provide learning resource centers. Promote learning network among these centers.

3. For accreditation the government should encourage these centers to set their own standard and indicators so that they can accredit their students. Also the government should establish a committee for evaluating these centers which should include local expert and representatives from local educational institutes. The above-measures should be applied when needed only.

4. Make public relation so the society acknowledge and be aware of the important roles of the learning resource centers.